

УДК 332.1

Суворкіна О. О.,

аспірант, кафедра екологічного менеджменту,
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

ЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто значення регіонального розвитку для національної економіки. Підкреслено обумовленість економічного розвитку території тісною взаємодією між природними, соціальними і економічними елементами суспільно-господарської системи. Економічний розвиток регіону розглядається як тривалий процес, котрий стосується різних аспектів економічного життя і тому охоплює всі економічні проблеми країни. Встановлено, що країни, які перебувають на етапі трансформації національної економіки, для економічного розвитку використовують різноманітні фактори. Проведено аналіз та надано позитивні та негативні сторони розроблених західною економічною та економіко-географічною науками підходів. Розглянуто такі теорії, як: динамічні, просторові й моделі економічного розвитку, котрі опиралися на основних положеннях класичних, неокейнсіанських, інституціональних теорій і моделей економічного розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток, національна економіка, економічний розвиток, наукові підходи, економічні проблеми, моделі економічного розвитку, фактори розвитку.

ЗНАЧЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Суворкіна О. О.

В статье рассмотрено значение регионального развития для национальной экономики. Подчеркнута обусловленность экономического развития территории тесным взаимодействием между природными, социальными и экономическими элементами общественно-хозяйственной системы. Экономическое развитие региона рассматривается как продолжительный процесс, который касается разных аспектов экономической жизни и потому охватывает все экономические проблемы страны. Установлено, что страны, которые находятся на этапе трансформации национальной экономики, для экономического развития используют разные факторы. Проведен анализ и предоставлены позитивные и негативные стороны разработанных западной

экономической и экономико-географической науками подходов. Рассмотрены такие теории, как: динамические, пространственные и модели экономического развития, которые опирались на основных положениях классических, неокейнсианских, институциональных теориях и моделях экономического развития.

Ключевые слова: региональное развитие, национальная экономика, экономическое развитие, научные подходы, экономические проблемы, модели экономического развития, факторы развития.

VALUE OF REGIONAL DEVELOPMENT FOR NATIONAL ECONOMY

Suvorkina O.

In article considers value of regional development for national economy. Conditionality of economic development of territory by close interaction between natural, social and economic elements of socially-economic system is underlined. Economic development of region is considered as long process which concerns different aspects economic to a life and consequently covers all economic problems of the country. It is established that the countries which are at a stage of transformation of national economy, for economic development use different factors. The analysis is carried out and is given positive and negative sides by the developed western economic and economic-geographical sciences of approaches. Such theories, as are considered: dynamic, spatial and models of economic development which leant on substantive provisions classical, neo-Keynesian, institutions theories and models economic development. It is proved that economy development in space occurs non-uniformly on type "centre-periphery". The reason of the similar form of spatial development is defined. It is established that regional development is a multidimensional and multidimensional process. It is considered from the point of view of set different social and economic targets.

Keywords: regional development, national economy, economic development, scientific approaches, economic problems, models of economic development, development factors.

Постановка проблеми. Дослідження соціальних і економічних аспектів регіонального розвитку проводилися в Україні і за її межами ще на початку XIX століття. Основною методологічною проблемою такого дослідження вважають відсутність загальновизнаного трактування поняття регіональний розвиток з точки зору економічної теорії та його значення для національної економіки. Складність його розуміння у цьому сенсі пов'язана з об'єктивною варіантністю економічних функцій регіону як такого. Тому регіональна економіка, розглядає його як самостійний суб'єкт економічного розвитку, який вносить в господарські процеси системний зв'язок та екологічну системність.

Інтерес до дослідження регіонального розвитку своїх територій характерний як для США, так і для Канади, Франції, Великобританії, Німеччини, Китаю. Особливо активізувалися «регіональні ідеї» у Європі. В 1996 р. більше 300 європейських регіонів з різним територіальним, політико-адміністративним устроєм, що представляє інтереси понад 400 млн своїх громадян, прийняли Декларацію про регіоналізм у Європі. Головний мотив прийняття Декларації - прагнення до подальшої регіоналізації в інституційних рамках своїх країн. Ініціатором прийняття Декларації була Асамблея регіонів Європи, що у своїй програмі дій прагне до визнання регіоналізму не тільки в Європейському Союзі, але й за його межами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорій щодо розвитку регіону та його значення для національної економіки зробили такі вчені, як А. Сміт [1], Д. Рікардо [2], Г. Мюрдаль [3], А. Маршал [4]. Сьогодні плідно працюють у даному напрямку дослідження представники української школи вчених-регіоналістів: С. Мельник [5], М.Чумаченко [6], Д. Стеченко [7], Герасимчук З. В. [8], Кондіус І. С. [9]. Однак визначення значення регіонального розвитку для національної економіки в кожному напрямку економічної теорії постійно змінювалося, а отже потребує подальших досліджень.

Мета статті. Мета статті полягає в визначенні значення регіонального розвитку для національної економіки.

Основні результати дослідження. Підходи щодо розуміння соціально-економічної суті регіонального розвитку та регіону мають спільні точки дотику: територія і економічна система в її межах. Це означає, що оскільки регіон можна розглядати як територіальну систему, в якій відбувається виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ і послуг, остільки регіональний розвиток характеризується поглибленням внутрішніх і зовнішніх зв'язків, й системи з внутрішнім механізмом відтворення. Відтворювальний процес економіки регіону включає виробництво реалізацію створеного суспільного продукту, обмін і споживання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, взаємодію з природним середовищем і населенням у межах конкретного регіону.

Таким чином, території поділяють на регіони, виходячи із певних цілей і завдань, основним з яких є управління регіональним розвитком. Економічний розвиток будь-якої території зумовлений тісною взаємодією між природними, соціальними і економічними елементами суспільно-господарської системи. Така взаємодія простежується не тільки всередині кожного із елементів. Будь-який виробничий цикл бере початок із природних систем.

Економічний розвиток регіону визначають як тривалий процес, що забезпечує зростання доходу (або продукту) в розрахунку на душу населення. Відповідно цей процес стосується різних аспектів економічного життя і тому охоплює всі економічні проблеми країни. Основні економічні проблеми країн (особливо з перехідною економікою) пов'язані зі

зростанням економіки та структурними змінами, без яких процес розвитку стає неможливим, а також номінальною або реальною стабільністю їх стану, місцем країни у світовому господарстві, розподілом доходу, багатства і влади.

Країни, які перебувають на етапі трансформації національної економіки, для економічного розвитку використовують різноманітні фактори: розмір території, суспільні відносини, забезпечення природними і трудовими ресурсами, ступінь взаємодії із світовим господарством, типи соціальної та політичної системи, рівень урбанізованості та культурної однорідності тощо. Тому побудувати загальні теорії розвитку, які успішно можна застосовувати для аналізу специфічних випадків, практично неможливо. Існуючі концепції розвитку використовують як аналітичні підходи, придатні для дослідження окремих випадків.

У західній економічній і економіко-географічній науці розроблялися динамічні, просторові або регіональні теорії й моделі економічного розвитку. Всі вони опиралися на основні положення класичних, неокейнсіанських, інституціональних теорій і моделей економічного розвитку, міжгалузевих моделях, а з просторових – це теорії розміщення виробництва, центральних місць, дифузії нововведень, просторової організації господарської діяльності, моделі «нової економічної географії», концепції нових форм територіальної організації виробництва.

Так, наприклад, представники класичного аналізу (А. Смітт, Д. Рікардо) намагалися визначити, який процес є основою тривалого зростання сукупного доходу і сукупного продукту країни [1, 2]. Процес розвитку визначається як кумулятивний результат впливу таких чинників: поглиблена спеціалізація; приріст заощаджень внаслідок притоку доходів; фінансова економія фірми за рахунок зв'язків з іншими фірмами (тобто як за рахунок надходження виробничих ресурсів з інших фірм, так і збільшення попиту на продукцію даної фірми); здатність і зацікавленість фірми впроваджувати «удосконалення в мистецтво праці» (тобто нововведення) завдяки спеціалізації. З часом зростання гальмується і наближається статичний стан.

Представники неокласичного напряму економічної теорії (А. Маршалл [4]) зосередилися на проблемах короткотермінового періоду, які стосувалися розподілу доходу, теорії вартості й загальної рівноваги, приймаючи народонаселення й технічний прогрес за автономні чинники. Вони виходили з того, що норма заощаджень визначається відсотковою ставкою й рівнем доходу. Обмежує економічний розвиток норма накопичення.

Теорії й моделі регіонального економічного розвитку неокласичного напрямку ґрунтуються на факторах, що визначають виробничий потенціал території з додаванням просторових факторів. Нерівномірний розвиток регіонів у цих моделях пояснюється тимчасовими відхиленнями від рівноваги або слідством недосконалого коректування у

відповідь на екзогенні шоки. Виходячи із цього, у довгостроковій перспективі диференціація рівня розвитку регіонів повинна зникати й буде відбуватися зближення регіональних рівнів економічного розвитку.

У багатьох неокласичних теоріях регіонального розвитку закладене зближення міжрегіональних розходжень економічного розвитку здійснюється механізмом стихійного ринку, згідно якому фактори виробництва переміщуються в ті регіони, де за них платять більше.

Перераховані вище неокласичні моделі регіонального розвитку мають ряд істотних недоліків: занадто строгі передумови, використовувані для пояснення регіонального розвитку, надлишкова увага до обробного сектора; і зневага до соціальних і політичних факторів; ігнорування інновацій і каналів їхнього поширення в економіці; допущення однорідності економічного простору й часу; використання у своїх моделях умов вільної або штучної конкуренції; додання більшого значення зовнішньому фактору, дію котрого дуже слабо вивчено. Незважаючи на зазначені недоліки, неокласичні моделі володіють рядом достоїнств, які дозволяють: вимірювати регіональні ефекти; визначати напрямки руху факторів виробництва, товарів і послуг, а також ступінь нагромадження капіталу за регіонами; виявляти ступінь впливу виробничих і просторових факторів на темпи розвитку економіки регіонів.

Наступною теорією економічного розвитку регіонів була модель рівноваги, створена за допомогою додавання чинників розподілу національного доходу між прибутком та заробітною платою, недосконалої конкуренції, інфляції та ін. Теорія кумулятивного розвитку висуває на передній план такі процеси, які, один раз почавшись, створюють умови для наступного розвитку й забезпечують кінцевий результат незмірно переважаючий первісний імпульс. Слід зазначити, що дія всіх цих сил розгортається в тому самому напрямку. Однак розвиток відбувається в тому або іншому напрямку процесів, які увесь час піддаються впливу імпульсів, що виникають то в одному, то в іншому місці. При цьому рівні економічного розвитку регіонів не вирівнюються, а відбувається лише деяке зближення між ними.

До найбільш яскравих представників теорій кумулятивного розвитку відносять Г. Мюрдаля [3]. Основу цих моделей становлять такі базові положення як виникнення центрів розвитку й каналів його розповсюдження в просторовій економіці, утворення агломерацій і центральних місць, дифузія нововведень, розвиток периферійних територій, постійна віддача від масштабу, нерівномірного розвитку в умовах вільної конкуренції. Ґрунтуючись на цих правилах, до складу просторових факторів розвитку економіки вони включають спеціалізацію або територіальний поділ праці, транспортні витрати, мобільність факторів виробництва, центральне місце й фактори його виникнення, агломерацію виробництва й

фактори її утворення, інновацію й інші нововведення й канали їх розповсюдження, локалізацію, пов'язану з нерухомістю факторів виробництва й індивідуальних особливостей регіонів.

Слабким місцем згаданих вище концепцій і моделей регіонального розвитку є американо-централізм у логіці їхніх міркувань (наприклад, гіпермобільність фактору робочої сили) і недооблік впливу інновацій, нововведень і рівня освіти на економічний розвиток країн і регіонів.

Аналіз теорій і моделей нової економічної географії виявив, що в будь-якому варіанті (запланованому або спонтанному) розвиток економіки у просторі відбувається нерівномірно за типом « центр-периферія». Причиною подібної форми просторового розвитку є виникнення регіональної агломерації, обумовленої зростаючою віддачею від масштабу. Однак практика розвитку країн, що розвиваються, і слаборозвинених регіонів показує, що дуже складно забезпечити розвиток промисловості й розширення масштабів ринку в цих країнах і регіонах, через дуже низькі доходи населення, звичного способу життя людей, повільної мінливості суспільних інститутів і т.д.

Достоїнством розглянутих нових теорій регіонального розвитку є: уведення в моделі просторових факторів як внутрішніх (ендогенних) джерел розвитку регіонів і недосконалої конкуренції, що наближають їхній реальній життя; виявлення нового фактору - ефекту обсягу ринку або ступінь доступності до ринку як головної причини виникнення агломерацій як територіальної форми розміщення промислового виробництва; визначення зростаючої віддачі від виробництва послуг як одного з важливих факторів збільшення розходжень у темпах розвитку між регіонами.

До слабких місць нових теорій регіонального розвитку можна віднести: недооцінку ролі міжнародного впливу й до соціальних регіональних факторів; ігнорування інновацій, нововведень, каналів їхнього поширення й нових форм просторової організації виробництва - промислових і регіональних кластерів, ланцюжкам додавання вартості, економіці навчання й регіональній системі інновацій.

Висновок. Отже, регіональний розвиток – це багатомірний та багатоаспектний процес, котрий звичайно розглядається з точки зору сукупності різних соціальних та економічних цілей. Розвиток регіону багатоцільовий та багатокритеріальний процес. У відповідності до цілей регіону формують й відповідні показники його розвитку. Аналіз напрямків і шкіль регіонального економічного розвитку показують, що вони створювалися й застосовувалися в окремій країні виходячи з особливості її економіки й досягнутого рівня її соціально-економічного розвитку. Тому всі ці теорії й моделі не можуть використовуватися в Україні, потрібна певна адаптація до умов української дійсності. При цьому необхідно враховувати особливості функціонування економіки й соціальної сфери країни або регіону.

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Социально-экономическая литература, 1962.
2. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Госиздполитлит, 1955. – Т. 1.
3. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира». Драма Азии. / Г. Мюрдаль; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1972.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М.: Прогресс, 1993.
5. Мельник С. А. Управління регіональною економікою: монографія / С. А. Мельник. – К.: КНЕУ, 2000.
6. Чумаченко Н. Г. Экономика региона: теоретические основы, функциональная деятельность / Н. Г. Чумаченко. – Донецк, 1995.
7. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком / Д. М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2000.
8. Герасимчук З. В. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону: монографія / З. В. Герасимчук, І. С. Кондіус. – Луцьк: Надстир'я, 2010.
9. Кондіус І. С. Методичні основи процесу побудови прогностичної моделі соціо-еколого-економічного розвитку регіону / І. С. Кондіус // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2011. - Вип. II (42). Ч. 2. Т. 2.

Стаття надійшла до редколегії 12.03.2016 р.